

„Oudegracht in de bocht”

Ter gelegenheid van het Monumentenjaar 1975 is een tentoonstelling ingericht in het Gemeentelijk Archief te Utrecht. Door middel van een groot aantal tekeningen worden de veranderingen getoond, die gedurende vele eeuwen aan de Oudegracht tussen de Bakkersbrug en de Stadhuisbrug plaatsvonden. De keuze is op dit deel van de Oudegracht gevallen, omdat het archief- en beeldmateriaal hiervoor rijkelijk in het Archief aanwezig is.

De bestudering van de transporten en plechten, d.w.z. de overdrachten van en hypotheeken op de betreffende huizen, oude eigendomsbewijzen en ander archiefmateriaal heeft vele gegevens over bouw en ontwikkeling van de straatwanden aan het licht gebracht. Er worden afspraken gemaakt over gezamenlijke muren en afvoergoten. Soms blijkt dat iemand een huis koopt, dat net een verbouwing heeft ondergaan. Er zijn transportakten, waaruit gegevens over de indeling van het huis zijn af te lezen. Enkele panden zijn gedurende zeer veel jaren gedeeld geweest in meerdere woningen. Dit was o.a. het geval met Groot Schorenberg, dat op de hoek van het Jodenrijtje lag.

Overgave

Niet alleen bouwkundige gegevens over de huizen zijn te voorschijn gekomen, maar ook vele indicaties over de sociale structuur, die de samenleving door de eeuwen vertoonde. De overgang van een deftige straat, waar de grote verdedigbare huizen van invloedrijke adellijke families in de middeleeuwen domineren, naar een winkelstraat van hoofdzakelijk kleine kooplieden en handwerkmensen in de 17e en 18e eeuw is af te lezen aan de kwalificaties, die bij de eigenaren in de transportakten vermeld staan. In de 16e eeuw zien we nog regel-

matig aanduidingen van adellijke en andere rijke burgers. In de eeuwen daarna zijn het apothekers, secretarissen van het gerecht of de vroedschap, chirurgijns, artsen, advocaten en dergelijk sociaal hoogstaande bewoners. Daarnaast komen dan kooplieden, boekverkopers, zilversmeden, wijnverkopers, meubelmakers, glazeniers en meer eenvoudige ambachtslieden voor. Deze ontwikkeling tot een sociaal eenvoudiger bevolking zet zich in de 19e eeuw voort. En nu, anno 1975, worden de meeste huizen voornamelijk gebruikt als winkelen bedrijfsruimten, waarvan de eigenaars veelal elders in of buiten de stad wonen.

Vragen

In een uitgebreid artikel door de Utrechtse gemeente-archivaris dr. J. E. A. L. Struick in de tentoonstellingscatalogus wordt de ontwikkeling van dit stadsdeel in economisch en politiek opzicht vanaf de middeleeuwen tot heden toegelicht. De verdeling van de grond in de middeleeuwen roept nogal wat vragen op rechtshistorisch gebied op. Wie het recht bezeten heeft de grond te verdelen of te verkopen is niet precies na te gaan. In de 14e eeuw vinden er grondoverdrachten plaats,

EXCURSIES

Dinsdagavond 28 oktober, 20.00 uur, zal dr. J. E. A. L. Struick in het Gemeentelijk Archief een rondleiding verzorgen op de tentoonstelling „Oudegracht in de bocht”. Zie voor deze expositie bovenstaand artikel van mev. Jordens. Adres van het archief: Alexander Numankade 199, Utrecht.

MAANDBLAD

oud-utrecht

48e jaargang - nummer 8 - september 1975

Vereniging tot beoefening en tot verspreiding van de kennis der geschiedenis van de stad en de provincie Utrecht

Voorzitter:

A. H. R. Hoogezand, Zandpad 87, Breukelen, tel. (03462) 23 62.

Secretaris:

drs. H. L. Ph. Leeuwenberg, p/a Rijksarchief, Alexander Numankade 201, Utrecht, tel. (030) 71 00 44.

Penningmeester:

D. A. Belderbos, Kromme Nieuwegracht 19, Utrecht, tel. (030) 31 23 18.

Administratie:
Redactie:

Contributie: Minimum: f 30,—, gironr. 575520.

mevr. M. Uittenbogaard-van Terwisga, Titus Brandsmalaan 17, Vleuten, tel. (03407) 19 86.

G. J. Röhrner, p/a Alexander Numankade 199, Utrecht, tel. (030) 71 18 14, actualiteit.

H. Sneljder, Oasedreef 2, Utrecht, tel. (030) 61 60 91, eindredactie.

Mej. drs. L. van Tongerloo, Euterpedreef 52, Utrecht, tel. (030) 62 12 26, historie.

Redactieadres:

Oasedreef 2.

waaruit in ieder geval blijkt dat men grond in bezit heeft.

Voor de handelslieden was het erg belangrijk om hun bedrijf uit te kunnen oefenen op plaatsen waar mogelijkheden voor vervoer aanwezig waren en de Oudegracht voldeed aan deze eis. Hierin ligt misschien de reden, dat de percelen langs de gracht erg smal, maar ook heel diep zijn. De gemiddelde breedte is 9 à 10 meter, maar de diepte van de percelen is aan de westzijde ongeveer 81 meter en zij worden begrensd door de Steenweg, die in de 13e eeuw als achterweg voor de hofsteden dienst

beeld beheerst door enkele grote weerbare stenen middeleeuwse gebouwen met daartussen houten huizen, die in een langzaam proces „verstenen”. Vele malen heeft de vroedschap van de stad in keuren en ordonnantie bepaald, dat er alleen met steen gebouwd mag worden om het brandgevaar zoveel mogelijk te beperken. Na eeuwen moeten de houten gevels van de huizen in de 17e eeuw vervangen worden. De tekeningen laten dan ook gedurende anderhalve eeuw vrij volledig 17e-eeuwse straatwanden zien met trap-, hals-, tuit- en klokgevels. Vele panden krijgen er een verdieping bij.

Gezicht op de Oudegracht vanuit het noorden. Ingekleurde tekening door J. Versteegh, 1776.

(Foto: Gem. Archief).

deed. De later bebouwde straat kent dan ook slechts ondiepe percelen. Hoewel de stad Utrecht door het verzanden van de Rijn veel aan economische betekenis heeft moeten inboeten, heeft zij in 1664 het besluit genomen de Oudegracht bij de stadskraan te verbreden en daarvoor een bebouwd gedeelte, de Snippenvlucht, af te breken. Deze hoofdzakelijk houten huizen, die in de 15e eeuw aan de grachtzijde waren ontstaan om meer woon- en bedrijfsruimte te creëren, zijn in 1700 verdwenen. Door de verbreding van de gracht, die toen mogelijk werd, is de kom bij de Stadhuisbrug ontstaan.

Historie

In een tweede artikel, van de hand van Annelies Jordens, wordt de bouwgeschiedenis van de huizen belicht. De groei van de straatwand, van de kleine houten en lemen hutjes in de 12e eeuw tot de hoge en grote 19e-eeuwse panden, die er voor het grootste gedeelte nog staan, kan alleen aan de hand van stijl- en archiefgegevens beschreven worden, omdat een grootscheepse restauratie van deze huizen helaas nog nooit ondernomen is. Tot in het midden van de 17e eeuw wordt het straat-

In de 19e eeuw vindt dan weer een grote verandering in het aanzien plaats door de verwijdering van de 17e-eeuwse toppen. De Oudegracht gaat er dan strak en recht uitzien door de vlakke daklijsten. Huizen worden samengevoegd achter nieuwe grote gepleisterde gevels. De 20e eeuw voegt haar deel aan de bouwgeschiedenis van de Oudegracht toe door enkele nieuwe huizen, maar vooral door de totstandkoming van grote en moderne onderpuien, die in geen enkele relatie staan tot de oudere gedeelten daarboven.

Het catalogus gedeelte geeft bij ieder geëxposeerd nummer een uitvoerige beschrijving. De veranderingen, die aan de huizen hebben plaats gevonden, worden hierin uitvoerig beschreven.

De tentoonstelling is te bezichtigen in het Gemeentelijk Archief, Alexander Numankade 199, te Utrecht van 19 september tot en met 15 november, op werkdagen van 10 tot 4 uur en op zaterdag van 10 tot 12 uur.

Annelies Jordens

Zie voor een bezoek onder deskundige leiding de rubriek „Excursies”.